

Het Wilde zwijn, bevrijding of bedreiging?

G.W.T.A. Groot Bruinderink, Alterra, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Het overheidsbeleid om de EHS te realiseren en versnippering van natuur tegen te gaan werpt wat betreft het denken over het voorkomen van wilde hoefdieren haar vruchten af. Op tal van plaatsen worden maatregelen genomen om het leefgebied van het Edelhert (*Cervus elaphus*) te vergroten en migraties van deze soort mogelijk te maken. Het is handig om in dat verband stil te staan bij het Wilde zwijn (*Sus scrofa*) omdat deze soort nu al op een groot aantal plaatsen in het Nederlands-Duits grensgebied voorkomt. Ook luidt de verwachting dat het Wilde zwijn snel zal willen inspelen op nieuwe leefgebieden voor het Edelhert. In het kort: regeren is vooruitzien.

HET WILDE ZWIJN IN HET MEINWEG- EN HET MAAS-SWALM-NETTEGEBIED

Het Nationaal Park De Meinweg vormt met circa 1.600 ha onderdeel van het 70.000 ha grote Nederlands-Duits Natuurpark Maas-Swalm-Nette waarvan ongeveer 29.000 ha in Nederland is gelegen. In 1986 en 1994 deden het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek in het Meinweg- en het Maas-Swalm-Nettegebied onderzoek naar het voorkomen en de ecologie van het Wilde zwijn. Het vaststellen van de exacte aantallen in Duitsland en Nederland bleek lastig, evenals de voorkeur van het dier voor bepaalde terreingedeeltes. Dit laatste bleek in belangrijke mate bepaald door de toegankelijkheid voor recreanten, de lig-

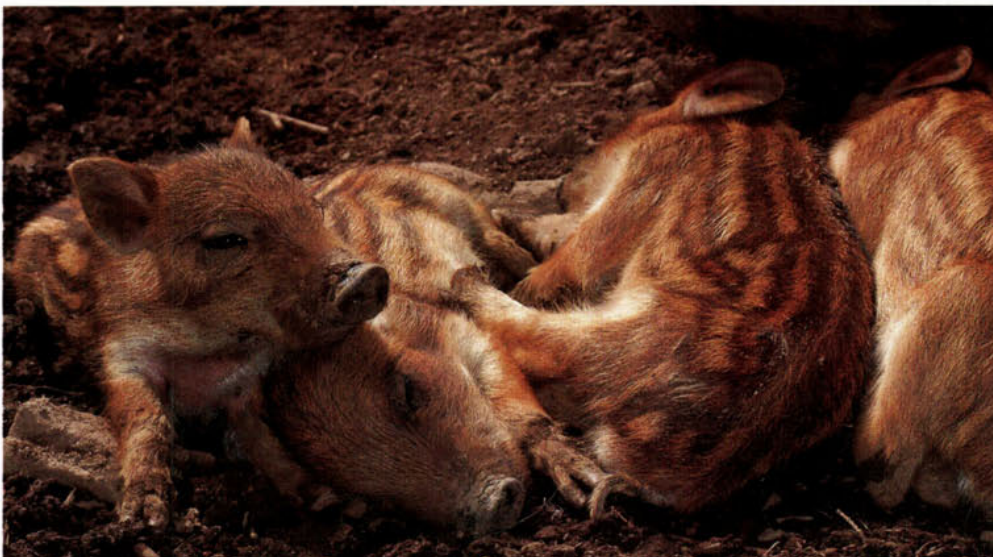
ging van percelen jonge Fijnspar (*Picea abies*) en de aanwezigheid van mast en breedbladige grassen. De combinatie van gevoerde afschotstrategie, bijvoederbeleid en beschikbaarheid van natuurlijk voedsel, resulteerde in een jaarlijkse aanwas van 150% of hoger. 'Overpredatie' van vegetatie of fauna kon niet worden vastgesteld. Wel was de druk op kwetsbare, kleine habitats als poelen erg groot. Vastgesteld werd dat het elektrisch buitenraster onvoldoende functioneerde, waardoor schade voor de landbouw kon ontstaan. Er werd voorgesteld om te streven naar een voorjaarsstand van circa 60 stuks aan Nederlandse en ongeveer 330 stuks aan Duitse zijde, met meer aandacht voor grensoverschrijdend beheer (GROOT BRUINDERINK *et al.*, 1987; 1994).

NULSTANDGEBIEDEN

Behalve het Meinweggebied vormt een groot gedeelte van grensgebied van Limburg met Duitsland het leefgebied van populaties Wilde zwijnen (LITJENS, 1992) [figuur 1]. Aan Duitse zijde betreft dit vrijlevende populaties. In Nederland is dit gebied beleidsmatig tot nulstandgebied verklaard (MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 1993; FLORA- EN FAUNAWET art. 67/68). Het jaarlijkse afschot alleen in het Limburgse nulstandgebied groeide van 45 in 2000/01 tot 209 stuks in 2004/05. Hoe verder verwijderd van het Nationaal Park De Meinweg, hoe minder dieren worden afgeschoten. Ook vinden in Limburg af en toe aanriddingen plaats. Ondanks het afschot kon de soort zich, vanuit het Nationaal Park De Meinweg en vanuit Duitsland, in de afgelopen decade verspreiden tot aan de Groote Peel. In het Rijk van Nijmegen komen Wilde zwijnen voor in het Groesbeekse Bos, het landgoed Mookerheide (Bethanië), de Bruuk, op de Sint Jansberg, Heumensoord en de Millingerwaard. In de provincies Overijssel, Drenthe en Groningen komen zwervers voor, maar hier is in de afgelopen jaren geen afschot van betekenis gepleegd. Ook worden vanuit deze provincies geen aanriddingen gemeld. Wel is er sprake van enige overlast voor de landbouw [figuur 2].

ROBUUSTE ECOLOGISCHE VERBINDINGEN

Aan het einde van de vorige eeuw ontstond het idee om, door middel van robuuste eco-

FIGUUR 1

Het Nationaal Park De Meinweg vormt voor het Wilde zwijn (*Sus scrofa*)

FIGUUR 2

Plaatsen met averlast van Wilde zwijnen (*Sus Scrofa*) aan de landbouw in Nederland (bron: Alterra).

logische verbindingen, natuurgebieden aaneen te smeden. Zo is een verbinding met doelsoort Edelhert gepland voor de hele grensstreek van Limburg met Duitsland, inclusief het Nationaal Park De Meinweg (MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 2000; GROOT BRUINDERINK *et al.*, 2000; GROOT BRUINDERINK, 2006). Er bevinden zich nog geen 'vrijlevende' Edelherthen binnen deze zone, maar uit het bovenstaande kan worden afgeleid hoe belangrijk het grensoverschrijdende beheer van het Wilde zwijn zal worden. Ten grondslag daaraan liggen drie overwegingen, namelijk (1) gewasschade, (2) dierziekten en (3) aanrijdingen.

Gewasschade

Voorlopige berekeningen met behulp van aantalschattingen en schadegegevens van het Faunafonds over de periode 1995–2005 geven aan dat een gemiddeld Wild zwijn per jaar circa 0,05 ha landbouwgrond aantast. Die 0,05 ha bestaat voor 7% uit aardappelen, 7% graan, 39% maïs en 47% gras.

Wilde zwijnen wennen binnen 14 dagen aan de meeste afweermiddelen. De kracht van de afweer zit hem dan ook in de afwisseling. Controle van de aantallen is van belang om het schaderisico te beugelen. Aanbevolen wordt de aantallen af te stemmen op het voedselaanbod in het areaal bos en natuur binnen het leefgebied.

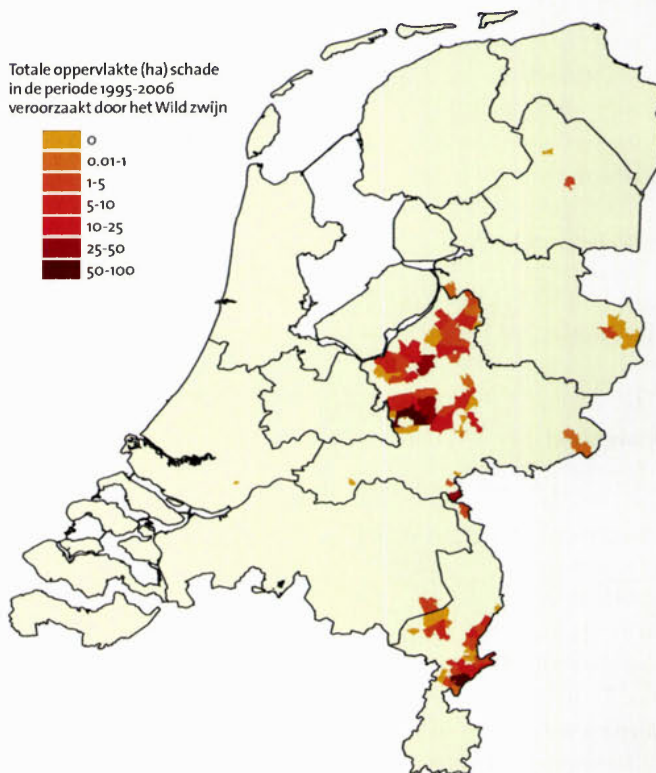
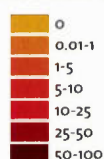
Dierziekten

De discussie over het wederzijdse risico op besmetting van Wilde zwijnen in natuurgebieden en veehouderijen, kan in Nederland op dit moment in principe worden beperkt tot de zeer besmettelijke ziekten Klassieke varkenspest (KVP) en Mond- en klauwzeer (MKZ). Waakzaamheid ten aanzien van het opduiken van andere ziekten blijft geboden [tabel 1]. Daarbij spelen economische motieven een belangrijkere rol dan ecologische. Harde aanwijzingen voor wederzijdse overdracht van KVP en MKZ tussen natuur en veehouderij in Nederland zijn er tot dusver niet. Ook spelen Wilde zwijnen bij de verspreiding van deze ziekten over landbouwbedrijven geen rol van betekenis. Andere besmettingsroutes zijn belangrijker gebleken. De dichtheid aan veehouderijen en aan vee heeft een rol gespeeld bij de keuze van tracés voor robuuste verbindingen. Idealiter zijn deze verbindingzones veevrij. Uit veterinair oogpunt is het van belang de dichtheden van het Wilde zwijn in de robuuste verbindingzones laag te houden en oudere dieren te sparen.

Aanrijdingen

Wat betreft de verkeersveiligheid en het Wilde zwijn kunnen uit de literatuur een aantal vuistregels worden afgeleid (GROOT BRUINDERINK & HAZEBROEK, 1996; COLE *et al.*, 1997). Gemiddeld sterft 4% van de voorjaarsstand aan Wilde zwijnen door verkeersaanrijdingen. Waarschijnlijk geldt voor het treinverkeer een percentage kleiner dan 0,05. Er is een etmaal- en seizoenpiek te onderscheiden. Gedurende het etmaal is een dalwaarde vastgesteld tussen 08.00 en 17.00 uur en een piekwaarde tussen 21.00 en 24.00 uur. De piek gaat gepaard met een dalwaarde in de verkeersdruk. Het activiteitsritme van de Wilde zwijnen en de zichtbaarheid zijn in hoge mate bepalend. Bij de aanrijdingen met Wilde zwijnen doen zich

Totale oppervlakte (ha) schade in de periode 1995-2006 veroorzaakt door het Wild zwijn

ber (voortplantingstijd, voedseltochten, relatief veel zwerfgedrag). Het voorkómen van dit type aanrijdingen vergt maatwerk. Waarschuwborden helpen niet. Wanneer geen gebruik wordt gemaakt van ecoducten en rasters moeten snelheidsbeperkende maatregelen worden genomen. Het verkeersluw maken of tijdelijk afsluiten van wegen kan soelaas bieden. De omgeving van de wegen dient zo onaantrekkelijk mogelijk te zijn: geen mastleverende bomen, geen water en geen dekking (openheid bevordert de zichtbaarheid voor zowel de chauffeur als het dier). Ook kunnen zogenaamde oversteekalarmssystemen een afname van het aantal aanrijdingen bewerkstelligen. Onderzoek op de Veluwe gaf aan dat het aantal aanrijdingen met Wilde zwijnen toeneemt naarmate de aantallen toenemen (VERENIGING WILDBEHEER VELUWE, 2006). Opnieuw een pleidooi voor lage dichtheden.

EINDE VAN HET CONCEPT 'NULSTANDGEBIED'

Er bevinden zich al jaren Wilde zwijnen in het beoogde nulstandgebied. Het betreft veelal plaatsen die overlappen met de ecologische hoofdstructuur en met de geplande robuuste ecologische verbindingen van het ambitieniveau Edelhert. Gelet op de situatie in aangrenzend Duitsland ligt acceptatie daarvan, gekoppeld aan regulier beheer, voor de hand. Het Faunafonds heeft in de geschetste ontwikkelingen aanleiding gezien haar beleid ten aanzien van tegemoetkomingen in schade aan te passen en onder voorwaarden in nulstandgebied tot uitkering over te gaan (zie internetpagina www.faunafonds.nl). De provincie Limburg onderzoekt genoemde optie en voegde onlangs nieuw leefgebied toe aan het bestaande (Meerlebroek, Blankwater). Daarmee kan de druk op de landbouwgronden afnemen. Ook dient de overheid er rekening mee te houden dat nieuwe leefgebieden voor Edelherthen zullen ontstaan wanneer haar eigen beleid wordt gerealiseerd. Dat dit mogelijk is leert

Ziekte	Hoefdiersoort					wz	dh	N↔L	Epidemiologie					
	pa	sc	ru	eh	re				co	lu	wa	gg	ka	
Zeer besmettelijk														
Mond en klauwzeer		+	+	+	+	+	+	groot	+	+	+	+	+	
Klassieke varkenspest						+		groot	+		+	+	+	
Runderpest			+	+	+		+	groot	+			+	+	
Afrikaanse varkenspest						+		nihil	+			+	+	
Minder besmettelijk														
Miltvuur	+	+	+	+	+	+	+	gering	+	+	+	+	+	
Rabiës	+	+	+	+	+	+	+	gering	+					+
Brucellose			+					gering	+		+	+	+	
Blaasjesziekte						+		nihil	+			+	+	
Besmettelijk														
Tuberculose	+	+	+	+	+	+	+	gering	+	+				+
Koeligriep		+	+	+	+		+	gering	+	+				
Bovine virus diarree			+					gering	+		+	+		
Paratuberculose		+	+	+	+		+	gering	+		+	+	+	
Leptospirose			+					gering	+		+	+		
Ziekte van Aujeszky						+		gering	+	+	+	+	+	

TABEL 1

Infectieziekten, meest gevoelige hoefdiersoorten (+), risico van wederzijdse besmetting natuur-veehouderij (N↔L) en belangrijkste overdrachtsfactoren (+), voor zover bekend, pa: paard; sc: schaap; ru: rund; eh: Edelhert (Cervus elaphus); re: Ree (Capreolus capreolus); wz: Wild zwijn (Sus scrofa); dh: Damhert (Cervus dama). Epidemiologie: verspreiding van virus door, co: contacten tussen de dieren; lu: via lucht; wa: oppervlaktewater; gg: gemeenschappelijk gebruikte graasgronden; ka: kadavers (GROOT BRUINDERINK & LAMMERTSMA, 2006).

Daarmee zou een einde komen aan het denken in termen van nulstand- en andere gebieden. Deze mogelijke beslissing is toe te juchten, omdat door dit denken een situatie kon ontstaan met onvrede bij landbouwers, onnodig risico bij een uitbraak van KVP of MKZ en onduidelijkheid voor de weggebruiker. De verantwoordelijkheid die daarmee op de reguliere beheerder, lees provincie, wordt gelegd is zwaar. Voorwaarde is immers het handhaven van kleine populaties met een relatief hoge gemiddelde leeftijd en een evenwichtige geslachtsofbouw. Ook dient er een aanvaardbare vergoedingsregeling bij landbouwschade te komen.

Het Nationaal Park De Meinweg en haar omgeving vervulde in deze een voortrekkersrol. Er is daar in de afgelopen 20 jaar veel geleerd over de omgang met Wilde zwijnen, ook vrijlevende Wilde zwijnen.

Die kennis kan worden benut om de omslag in het denken te bewerkstelligen: het Wilde zwijn, van bedreiging naar bevrijding.

DANKWOORD

Bij het schrijven van deze bijdrage is dankbaar gebruik gemaakt van informatie verstrekt door Ingrid Schotanus (provincie Drenthe), Roel Hoeve (provincie Overijssel), Lei Heijkers (provincie Limburg), Cor Kouters (afschot Limburg), Dennis Lammertsma en Harold Kuipers (Alterra) en Henk Revoort, Herman Engberink en Mirjam van Leeuwen (allen Faunafonds).

Summary

WILD BOAR, THREAT OR WELCOME GUEST?

Conservation policy in the Netherlands is increasingly based on the creation of ecological networks, incorporating so-called robust connections for red deer. The number of free-ranging wild boar is currently steadily increasing, and this species is expected to be the first wild ungulate to profit from the new ecological networks. Policy makers are advised to learn from the experience gained with this species at the 'De Meinweg' National Park over the past 20 years.

Literatuur

- COLE, E.K., M.D. POPE & R.G. ANTHONY, 1997. Effects of road management on movement and survival of Roosevelt. *Journal of Wildlife Management*
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A. & E. HAZEBROEK, 1996. Ungulate-traffic collisions in Europe. *Conservation Biology* (10)4:1059-1067.
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A. & D.R. LAMMERTSMA, 2006. Besmettingsrisico's tussen vrijlevende en gehouden hoefdieren. *De Levende Natuur* 107(1):4-7.
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A., D. KLOEG & J. WOLKERS, 1987. Het beheer van de wilde zwijnen in het Meinweggebied (Limburg). Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A., E. HAZEBROEK & M. PETRAK, 1994. De draagkracht van het Duits-Nederlands natuurgebied Maas-Swalm-Nette voor wilde zwijnen. *Die tragbare Wilddichte des deutsch-niederländischen Naturparks Maas-Schwalm-Nette für Wildschweine*. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A., D.R. LAMMERTSMA & R. POWELS, 2000. De geschiktheid van natuurgebieden in Noord-Brabant en Limburg als leefgebied voor edelhert en wild zwijn. *Alterra, Wageningen*
- GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A., 2006. Robuuste ecologische verbindingen tussen de Veluwe en het Ketelwold. *Natuurhistorisch Maandblad* 95(5):111-115.
- LITIENS, B.E.J., 1992. Wild zwijn *Sus scrofa* L., 1758. In: Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht:195-199.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 1993. Nota Jacht en Wildbeheer 1993. Tweede kamer 1992/93. 22 980, nrs. 1-2. SDU-uitgeverij, Den Haag.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 2000. Natuur voor Mensen Mensen voor Natuur. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- VERENIGING WILDBEHEER VELUWE, 2006. Nieuwsbrief 32. Vereniging Wildbeheer Veluwe, Vaassen.
- WET VAN 25 MEI 1998, houdende regels ter bescherming van in het wild levende planten- en diersoorten (FLORA- EN FAUNAWET). Versie geldig